

Séta a szegedi irodalmi múzeumban

»Klebi biztosított további jóakarataról és ásatási pénzt ígért. Azon kezdte, hogy te Móra én sokat vétettem ellened, mert nem csináltattam meg a neked való kultúrpalotát«. Móra Ferenc írta ezt egy levelében a sokat hangoztatott »magyar kultúrfölény« korszakában.

Klebi — vagyis gróf Klebelsberg Kunó magyar királyi kultuszminiszter valóban sohasem csináltatta meg a Mórának és általában a szegedi nép igényének való »kultúrpalotát«. Nagy időket kellett megérni, hogy a kívánság, ha Móra halála után is, valóra válhasson. Önkéntelenül is elgondolkozik ezen az ember, amint a szegedi Móra Ferenc múzeum most megnyílt állandó irodalmi kiállítását járja.

Milyen régi kívánság volt egy efféle kiállítás! Juhász Gyula már 1906-ban cikkezett róla a Szeged és Vidékében. Igaz ugyan, hogy ő akkor még csak Dugonics-szoba felállítását javasolta. Móra be is rendezett egy szobát Dugonics, Mikszáth, Gárdonyi és Tömörkény holmijaiból, relikviáiból. Azután Móra halálával valahogy elsikkadt ez is. Ahogy a szegediek mondják, az »ántivilágnak« kellett eltűnnie ahhoz, hogy valóra váljék végre a régi kívánság.

Az elmúlt esztendőekben láttak hozzá, hogy kissé széjjelebb feszítsék az öreg múzeum mindenképpen szűkké vált falait. Építőállványok nyúltak a magasba és szorgos kőművesek kezenyomán megfrissülve, megnagyobbodva köszöntött a városra a tiszaparti épület. Két új oldalszárnyal s benne több könyvtári és kiállítási helyiséggel bővült. Az egyik nagy, új teremben született meg azután az állandó irodalmi kiállítás: a külön irodalmi emlékmúzeumokat nem tekintve, a makói József Attila állandó kiállítás után az első a vidéki múzeumok között.

Rendkívül gazdag, értékes anyagot halmozott össze Madácsy László főiskolai docens, a kiállítás összeállítójának, forgatókönyvírójának lelkesedése, irodalom-szeretete. (Talán néhol túlsokat is ahhoz, hogy a látogató zavartalanul kíséresse végig a zsúfolt anyagban a kiállítás elvi vonalát.) Megkapó mennyiségű és értékes kézirat, emléktárgy, újságcikk várja itt a látogatókat, hirdelve Szeged nagymúltú irodalmi hagyományait, de egyben azt az új kulturális politikát is, amelyben ilyen létesítmények valósulhatnak meg.

*

Foszladozó, sok viharban lengett 48-as zászló előtt áll meg elsőnek a látogató, mellette szabadságharcos honvéd ruha s egy korabeli dal kézírata. »... Ki a' Kossuth kargya alá beállott — Halálig né hagyja Magyarországot...« A szabadságharc idejétől, 1848-tól kezdődik a szegedi irodalmi hagyományok bemutatása, s mintha jelkép is lenne ez, mindvégig a szabadságért, a haladásért folytatott hősi harc gondolata áll a kiállítás tengelyében. A »nemzet büszkeségének« tisztelt szegedi nép késő unokái meghatottan szemlélik Kossuth kezevonásait az 1849. február 13-án Szeged népéhez intézett kiáltványán, de ta-

lán méginkább azt a mérnök tudását is meghaladó írását, amelyet »Elmélkedések Szeged restructiója felől« címmel a nagy árvíz idején az emigrációban írt és egyben szűkös anyagi helyzetében is 450 arany frankot küldött a víz sújtotta nép megsegítésére.

Az 1879-es árvíz szomorú napjai különben nyomot hagytak a város irodalmi életében is. Jókai többször lennjárt, cikksorozatot is írt. (Móra »Jókai Szegeden« című cikkének kézírata és a Szegedi Napló »Jókai fölolvas« című cikke tanúskodik a kiállításon nagy írónk és a város kapcsolatáról.) Kákay Aranyos N^r 3. álnéven Mikszáth Kálmán riportjai, publicisztikai örökítik meg az árvízi napokat. A Szegedi Naplóban írt tárcái egyébként is elszakíthatatlan szállal fűzik városunk életéhez s elgondolkozunk egy pillanatra, vajon olvasták-e akkoriban a Noszty fiút azok a szegedi emberek, akikről ennek a regényének egyik főhősét, Tóth Mihály uramat mintázta »a nagy palóc«.

Mikszáth után Gárdonyi következik sorra, a XIX. századvégi irodalom másik nagy íróegényisége, aki ugyancsak Szegedről indult el az országos hírnév felé. 1888 februárjában ismeretlen írónaként érkezett ide, hogy a Szegedi Híradó és a Szegedi Napló munkatársaként már ebben az időben egyre jobban megvalósítsa később megfogalmazott hitvallását: »... az irodalom pedig nem parádé, hanem szolgálat, a nemzet jelenének és jövődjének szolgálata«.

A Gárdonyit követő szegedi írók mindegyike, ha más-más fogalmazásban is, de ezt az írói elvet vallotta, tanúsította munkásságával. Tömörkény is ezért kereste fel a szegénynépet »a jegenyék alatt« és a »gerendás szobákban«, ezért formázta annyi melegséggel »a vizenjárók és kétkézi munkások« alakjait. Egy pillanatra Baráczius Illés alakja ködlik fel, mintha ő állna a kormánynál, azon a kis tiszai bögőhajón, amely sok hajós szerszámmal együtt Tömörkény gyűjtéséből való. Az író és a nép kapcsolatának beszédes bizonyítékai ezek, de leginkább azok az írások, amelyek ebből a kapcsolatból megszülettek. Tömörkény ruhája, használati tárgyai, levelei, kézíratai között egy nyitott könyvet is találunk. A Dugonics Társaság naplója. Benne egy bejegyzés a Társaság 1905. február 26-i felolvasó üléséről. Hadd említsünk meg kettőt a tárgysorozat pontjaiból: Rajzok a népeletből — Tömörkény István és Versek — Ady Endre. »A magyar földműves szegénység legnagyobb írójának« (Juhász Gyula szavaival élve) biztosan volt mit beszélgetnie a forradalom viharadarával Szegeden.

A szegedi irodalom népi jellegét magyarázza a szegedi folklórt elének táró néhány dokumentum. Dugonics Andrástól, mint a magyar népköltészeti kutatás egyik úttörőjétől Tóth Jánoson és a legnagyobb magyar folklóristák egyiken, Kálmány Lajoson keresztül napjaink gyűjtéséig, köztük Bartók, Kodály, Vikár Béla szegedkörnyéki gyűjtéseii szemlélődhetünk a könyvek és kották között. Népköltészeti hagyományok terén sincs szégyenkezni valónk!

Móra Ferenc. Szerény, csendes életbölcességét, humorát s ha kell bátor kiállítását tanúsítja szinte minden kiállított darab. Mennyire móraferenci ez a vallomás s egyben megint csak írói hitvallás is: »Szolgálómestere voltam szegény nemzetemnek, hol apró örömeket, hol apró szomorúságokat jelentgetve neki...«

Fáradhatatlan és sokszor nehéz volt ez a szolgálat. Olyankor különösen, mint 1913-ban, amikor egyik cikke miatt királlysértési pert akasztottak a nyakába, amint láthatjuk a kiállított iratokon, vagy mint 1914 októberétől, amikor háborúellenes cikkei miatt figyeltették az ügyészéggel, Horthyék idejében pedig, 1923-ban nemzetgyalázás miatt fogták pörbe, mert a kormányt merte éle-

sebben bírálni. Tudta 1919-ben is, hogy a forradalom oldalán a helye: »Meghatott lélekkel éltessük — olvashatjuk írását. — azt a népuralmat, amely nem az isten kegyelméből, hanem a magunk akaratából való.« Beszédeket mond, ír, dolgozik a forradalom érdekében — tanúsítják a dokumentumok. Különböző igazi polihisztort mutat a Móra-tárlók sokféle anyaga: cikkei, regényei, gyermekmeséi, egyéb kéziratok mellett ásatási leletei. Mégis azt hirdette magáról: »Nem vagyok más, csak a magyar irodalom szegedi kubikosa«.

Egyszerű fakereszt állít meg Juhász Gyula emlékei között. Sokáig ez állt a sírján. (Ott mostmár síremlék hirdeti a költő emlékét. De vajon mikor érdemli meg, hogy szobra is legyen az ő városában?) Mennyit álmódozhatott azon a heverőn, amelynek díszje az édesanyja által szőtt párna. S valóban, »milyen volt szőke« — ki tudná ma már úgy elmondani, ahogyan a költő látta szerelmes szemével. De megvannak a verskéziratok, levelek, fényképek, amelyekből kibontakozik ez a furcsa, csöndes, szépet kereső, magányosnak tűnő élet. A csöndes költő szava hangos is tudott lenni. »Köszöntlek forradalom!... Megáldom rózsás lobogódat« — írta versét az »Októberi forradalomhoz« és 1919-ben gyűléseken szólalt fel, direktórium tagot vállalt, beszédeket mondott s Mórával az ellenforradalom terrorja idején is hirdette a forradalom eszméit.

Az »Esti Kurír« egyik 1942-es számának kicsit szeszélyes cikkje mi-lyen sokatmondó ma számunkra: »Hogyan ismerte fel Juhász Gyula egy makói kisdíákban az új magyar költészet lángelméjét, József Attilát?«

Igen, József Attila, a legnagyobb proletárköltőnk is Szegedről, illetve Makóról indult el költői pályáján. Szegedi nyomdában látott napvilágot a három első, oly nehezen várt verseskötet: a »Szépség koldusa«, a »Nem én kiáltok« és a »Nincsen apám se anyám«. Szegedhez fűzi a keserű emlék is: első sajtópöre a »Lázadó Krisztus« miatt és az eltanácsoló horgeri szavak az egyetlen.

S fölvetődik a mardosó kérdés, mi lett volna, mivé fejlődhetett volna a tragikus sorsú Radnóti Miklós is, ha nem pusztul el a fasiszta haláltáborban! A »Lábadózó szél«, az »Újhold« és a fényképek társaival, a Szegedi Fiatalokkal a szegényparasztok között — világosan körvonalazzák költői, emberi egyéniségét.

Fél lépés csak a következő tárló, de egy egész világgal haladunk tovább. A felszabadult ország irodalmi életlehetőségei nyílnak meg előttünk. Szegednek itt is legrégebbi hagyományai vannak. Az első folyóirat itt jelent meg a felszabadulás után, az Időnk, bárha művészi színvonalát nem is fogadhatjuk kritikátlanul. A ma is élő, fejlődő Tiszatáj pedig a felszabadult ország első irodalmi folyóirataként jelentkezett. Fiatal írók, költők, kritikusok egész sora bontogatja szárnyait a mai Szeged irodalmi életében, sőt többen már határozott egyéniségű írásokkal, önálló kötetekkel is dicsekedhetnek. Ezen az új írógeneráción múlik, hogy »tudatos jövőbe« néző és látó szemével méltó folytatója lesz-e a haladó és országosan is jelentős szegedi irodalmi hagyományoknak.

A nép szolgálata! Ez volt a múltban legjobb íróink alkotói célja és ennek kell lennie ma is. Gárdonyi, Tömörkény, Móra, Juhász, József Attila és Radnóti Miklós nemcsak a népnek írt, de a nép között is járt, a nép közé ment, akár a gerendás szobákba, akár a búzamezőkre vagy a munkásotthonokba, a város peremére és a tápai szegénység közé. Őket, a városi és a falusi nincsteleneket, dolgozó egyszerű embereket keresték föl szavaikkal és személyesen is.

Ma pedig a nép bejön a városba a jegenyék alól, eljön a gyárakból, a megsokszorozódott munkásotthonokból a múzeum friss festékszagú új falai közé. Megkeresi íróit, akiket — valljuk be — sokszor csak most ismer meg, de mégis csak megismeri s nyomban meg is szereti.

Azon a vasárnapon, amikor az irodalmi múzeum tárlóit jártam újból végig, szemügyre véve mindazt, ami ezelőtt netán elkerülte a figyelmemet, örömmel láttam, hogy milyen sokan keresik fel a kiállítást. És nem igaz, hogy a mai fiatalokban nincs érdeklődés. Többségében ugyanis fiatalok jöttek. Diákok, munkásfiatalok és parasztfjakat is láttam. Egy kis társaság különösen föltűnt. Népviseletbe öltözött a lány, mellette egy katona és egy ünneplőbe öltözött fiatalember. Csóti Ágnes a sokszoknyás, piros ruhás, himzett fehér kötényes kislány Szegeden katonáskodó bátyját jött meglátogatni Öregcsertőről s a közös ismerőssel, Kis Fodor Árpád pesti lakatossal jöttek el megnézni a múzeumot. A katonabáty tette a javaslatot, márcsak azért is, mert résztvesz a József Attila olvasómozgalomban.

Ismerték Tömörkényt (Ágnes kapta egyik könyvét iskolai ajándékba), hallottak Móráról is egy keveset, meg Juhász Gyula verseiből is ismertek néhányat. Szeretik a jó elbeszéléseket, szeretik a jó könyveket. Mit is írhatnak még róluk? Hiszen nem is olyan érdekes mindez, nem is olyan különleges. Így van ez ma már sok-sokezer Csóti Bálintnál, Csóti Ágnesnél, Kis Fodor Árpádnál — munkásoknál, parasztoknál, nemrég még írástudatlan vagy legalábbis íráshoz, olvasáshoz nem szokott öreg szülők új világot ért utódainál. Írók gondolatok rájuk — s ez legyen a haladó múltat oly szépen idéző, kitűnő szegedi irodalmi múzeum legfőbb tanítása.

MAGYAR V. LÁSZLÓ

Tavaszi virradat

Alig dereng... nyújtóznak a fák,
nedves ágakon fakadó levelek,
s az ágak, mintha a végtelen
magasságot tartanák.

Ébred a lenge mező.
Párakötényes
szellő-lány szalad,
a füvek nagyon szeretik
s bókolnak neki.

Gördül a fény...
dideregve csillan a harmat,
csalja a kék csodamessze!
S lám, a barázdák bölcs sora hallgat
friss-feketén.

Mind melegebben fülled a föld.
Lábam előtt fű töve rezzen:
cseppnyi bogár!

...soká, nagyon soká zizzen megint,
s ha zsibbadón is még talán,
de törvények szerint
emelve izelt lábait
küzd magát fel a száron,
lázás illatok közé,
melegedni.

A mindenség csúcsaira
így kapaszkodik fel most a kor!
S úgy zakatol, zeng,
mint pici társa —
lábam előtt
e cseppnyi bogár:
nap heve rajta
— mind melegebben
fülled a föld —
zizzen a szárnya,
fű hegye rezzen
s belezúg az arany sugarakba!